

УДК: 349.3(477)

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2021-77-4-75-84>

Князькова Любов Михайлівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6681-980X>

Іванов Іван Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6406-8002>

Кравцова Маргарита Олександрівна,
кандидатка юридичних наук
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3704-5774>

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИПЛАТИ ПЕНСІЙ ОСОБАМ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню проблем виплати пенсій особам, які постраждали внаслідок військового конфлікту на Сході України. Проаналізовано нормативні акти та практику застосування законодавства щодо пенсійного забезпечення зазначеної категорії осіб. Охарактеризовано особливості правового регулювання їх пенсійного забезпечення і розроблено теоретичні та практичні пропозиції і рекомендації. Зроблено висновок про те, що невиплата пенсій мешканцям окупованих територій Донецької та Луганської областей порушує їх конституційне право на пенсійне забезпечення. На підставі аналізу практики застосування пенсійного законодавства виявлено, що органи соціального захисту порушують конституційні права цієї категорії осіб. Запропоновано посилити відповідальність посадових осіб за порушення конституційних прав осіб, які постраждали від наслідків збройного конфлікту. З метою недопущення дискримінації осіб, що постраждали внаслідок окупації територій Донецької та Луганської областей, необхідно вдосконалити механізм виплати їм пенсій, у тому числі й за минулий час. Авторами сформульовано доповнення до законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про пенсійне забезпечення» нормами, які б встановлювали обов'язок посадових осіб пенсійних органів під час виплати пенсій урахувати правові позиції, викладені в рішеннях Верховного Суду за наслідками розгляду ним зразкових справ із пенсійних питань.

Ключові слова: внутрішньо переміщена особа; соціальний захист; пенсійне забезпечення; виплата пенсій.

Постановка проблеми. Питання соціального захисту осіб, що були змушені переміщуватися в межах України або шукати притулку в Україні, вже виникало у зв'язку з Чорнобильською катастрофою. У результаті аварії на Чорнобильській атомній електростанції значну кількість людей було переселено з територій, які було визнано забрудненими. З 1986 року по 2006 рік за сприяння держави мігрувало понад 52,2 тисяч сімей, або 165 тисяч осіб, з них: 91 тисячу осіб було

евакуйовано в 1986 році та понад 74 тисяч переселенців із зон 2–4 радіоактивно забруднених територій [1, с. 33]. Також окремі групи населення змушені були шукати притулку в більш спокійних країнах після розпаду Радянського Союзу. Усього з 1989 по 1993 роки в Україну переселилося понад 600 тисяч осіб [2, с. 5]. У 2014 році наша країна знову зіткнулася з проблемою вимушеного переселення людей в інші регіони держави у зв'язку з військовими діями на Сході України та окупацією Автономної Республіки Крим. Питання забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб та осіб, які залишилися на окупованій території, гостро постало перед вітчизняним законодавцем та правниками. Масштаби такого явища потребували відповідного правового врегулювання. Свідченням усвідомлення проблеми на державному рівні є доволі активна законотворча діяльність. Зокрема, із метою визначення правового статусу внутрішньо переміщених осіб та створення правової основи для розробки механізму захисту прав і свобод людини Верховною Радою України було ухвалено закони України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [3] і «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [4]. Крім того, Кабінет Міністрів України розробив і прийняв цілу низку постанов щодо врегулювання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента № 119/2021 від 24.03.2021 року [5], однією зі стратегічних цілей визначає інтеграцію внутрішньо переміщених осіб. А тому ця стратегія серед очікуваних результатів передбачає реалізацію загальнодержавної політики інтеграції внутрішньо переміщених осіб, що відповідає Керівним принципам ООН щодо переміщення осіб усередині країни, стандартам Ради Європи, які стосуються прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб, а також основоположним документам у сфері захисту прав людини. Проте, ураховуючи масштаби явища та непросту соціально-економічну й політичну ситуацію в Україні, проблеми залишаються і потребують осмислення та наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних аспектів соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок окупації територій Донецької та Луганської областей, присвятили свої роботи такі науковці, як Ю. Артюх [6], І. Басова [7], О. Іляшко [8], К. Крахмальова [9], Т. Семигіна [10] та інші.

Ю. Артюх визначено поняття соціального забезпечення вимушених переселенців, охарактеризовано його ознаки та форми, проаналізовано позитивний зарубіжний досвід правового регулювання соціального забезпечення вимушених переселенців. І. Басовою розглянуто правовий статус внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення, а також відповідність міжнародним стандартам соціального захисту внутрішньо переміщених осіб актів національного законодавства України у цій сфері. Т. Семигіною проаналізовано досвід соціальної роботи з тимчасово переміщеними особами, надано пропозиції щодо форм такої роботи. О. Іляшко висвітлено коло соціальних прав мешканців окупованих територій, проаналізовано практику реалізації таких прав. К. Крахмальовою досліджено адміністративно-правовий механізм забезпечення прав тимчасово переміщених осіб.

Проте окремі аспекти соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та осіб, які залишилися на окупованій території Донецької та Луганської областей, потребують наукових досліджень.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу теоретичних засад, законодавства та судової практики щодо пенсійного забезпечення осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту на Сході України, запропонувати зміни до пенсійного законодавства для належного захисту їх конституційного права на пенсійне забезпечення. Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

– визначити коло осіб – суб'єктів пенсійних відносин, які постраждали внаслідок збройного конфлікту на Сході України;

- дослідити правове регулювання пенсійного забезпечення тимчасово переміщених осіб та мешканців окупованих територій;
- проаналізувати практику застосування пенсійного законодавства України щодо зазначених категорій осіб;
- запропонувати внесення змін до пенсійного законодавства та практики застосування законодавства щодо осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту на Сході України.

Виклад основного матеріалу. Станом на лютий 2021 року в Україні офіційно зареєстровано 1,4 млн внутрішньо переміщених осіб, які були змушені покинути свої домівки в Донецькій, Луганській областях та Автономній Республіці Крим [11]. Значна кількість людей залишилася на окупованій території Донецької та Луганської областей або на лінії зіткнення. Упродовж семи років виникають питання щодо соціального захисту цих категорій осіб, адже стаття 46 Конституції України гарантує право громадянам України на соціальний захист. Таке право включає: право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом [12]. Це означає, що держава взяла на себе зобов'язання піклуватися про кожного громадянина у разі настання одного із зазначених випадків. На жаль, доводиться констатувати, що в Україні наявні порушення конституційних прав громадян на соціальний захист. Свідченням цього є численні звернення громадян до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. У 2020 році на його адресу надійшло близько 4,5 тисяч повідомлень про порушення прав людини у сфері соціального захисту, третину з них становили звернення про порушення прав у сфері пенсійного забезпечення [13]. Як наслідок, спори, пов'язані з реалізацією конституційного права на соціальний захист, займають на сьогодні вагомe місце у сфері адміністративного судочинства та серед звернень громадян України до Європейського суду з прав людини.

Здійснення права на пенсійне забезпечення – одне з головних прав у системі соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб та осіб, що залишилися на окупованій території. На підставі аналізу законодавства щодо соціального захисту цієї категорії осіб можна зробити висновок, що наявність суб'єктивного права на пенсію не є для них достатньою для реалізації такого права. Внутрішньо переміщена особа-пенсіонер як суб'єкт права соціального забезпечення може реалізувати своє право на пенсійне забезпечення за умови наявності в неї галузевого правового статусу, правоздатності та дієздатності. Що стосується осіб-пенсіонерів, які залишилися на окупованій території, то механізму реалізації такого права до сьогодні не розроблено. Механізм здійснення внутрішньо переміщеною особою-пенсіонером права на пенсійне забезпечення характеризується певними особливостями порівняно з іншими категоріями пенсіонерів. Оскільки статтею 14 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII визначено, що внутрішньо переміщені особи користуються тими ж правами і свободами відповідно до Конституції України, законів та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України, що постійно проживають в Україні [3], уважаємо, що спеціальний статус внутрішньо переміщеної особи не може підміняти собою жоден із закріплених у Конституції України правових статусів особи, він не є окремим конституційно-правовим статусом особи. Крім того, забороняється їх дискримінація під час реалізації ними будь-яких прав і свобод на підставі того, що вони є внутрішньо переміщеними особами. Але для внутрішньо переміщеної особи як спеціального суб'єкта права соціального забезпечення чинним законодавством України передбачено особливості реалізації нею права на пенсійне забезпечення, соціальний захист на випадок безробіття. Запровадження законодавцем спеціального порядку реалізації внутрішньо переміщеними особами-пенсіонерами права на пенсійне забезпечення стає підставою для їх звернення за захистом своїх прав не тільки

в межах українського судочинства, а й до Європейського суду з прав людини. Варто констатувати, що їх кількість на сьогодні є значною. З огляду на масовий характер позовних вимог подібного змісту Верховним Судом винесено рішення за зразковою справою від 3 травня 2018 року № 805/402/18-а про припинення виплати пенсії внутрішньо переміщеним особам. Відповідно до нього позов було звернено до Бахмутського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Донецької області про визнання неправомірними дій управління щодо припинення пенсійних виплат та зобов'язання вчинити певні дії [14]. Внутрішньо переміщена особа звернулася з позовом про визнання неправомірними дій Бахмутського об'єднаного управління Пенсійного фонду України щодо припинення з 1 квітня 2017 року виплати призначеної за віком пенсії та зобов'язання відновити їй виплати з урахуванням заборгованості, що виникла з 1 квітня 2017 року, шляхом перерахування коштів на поточний рахунок, відкритий у публічному акціонерному товаристві «Державний ощадний банк України». Свої вимоги позивач обґрунтовував тим, що Пенсійний фонд України припинив виплату пенсії з підстав, не передбачених статтею 49 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [15], що є порушенням його пенсійних прав. Згідно із зазначеною вище статтею, виплата пенсії за рішенням територіальних органів Пенсійного фонду України або за рішенням суду припиняється: «якщо пенсія призначена на підставі документів, що містять недостовірні відомості; на весь час проживання пенсіонера за кордоном, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України; у разі смерті пенсіонера; у разі неотримання призначеної пенсії протягом 6 місяців підряд; в інших випадках, передбачених законом» [15]. Управління Пенсійного фонду України доводило порушення позивачем вимог постанов Кабінету Міністрів України «Про облік внутрішньо переміщених осіб» [16], «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» [17], тобто не було здійснено заходів, спрямованих на отримання належних сум виплат [18].

Верховний Суд під час розгляду справи керувався статтями 1, 3, 19, 46, 92 Конституції України [12], статтею 1 Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод» [19] та статтею 1 Протоколу до Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод» [20], якими передбачено право кожної фізичної або юридичної особи на мирне володіння своїм майном. Крім того, аналізуючи ситуацію, що склалася, Верховний Суд урахував рішення Європейського суду з прав людини від 7 листопада 2013 року [21] та рішення Європейського суду з прав людини від 14 жовтня 2010 року [22], якими визнано, що право громадянина на одержання призначеної йому пенсії не може пов'язуватися з такою умовою, як постійне проживання в Україні. Держава відповідно до конституційних принципів зобов'язана гарантувати це право незалежно від того, де проживає особа.

До того ж право на отримання невикорисаних сум пенсії підтверджує також рішення Європейського суду з прав людини у справі «Суханов та Ільченко проти України» від 26 червня 2014 року [23], яке передбачає, що зменшення розміру або припинення виплати належним чином встановленої соціальної допомоги може становити втручання у право власності. Тому на підставі статті 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», якою визначено, що Україна вживає всіх можливих заходів, спрямованих на розв'язання проблем, пов'язаних із соціальним захистом, зокрема відновленням усіх соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам [3], та законів України «Про загальнообов'язкове пенсійне страхування» [15], «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» [24], «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [25] Верховним Судом визнано неправомірність дій Бахмутського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Донецької області щодо припинення пенсійних виплат та зобов'язано здійснити виплату пенсії, а також виплату заборгованості позивачу. Це рішення Верховного Суду свідчить про те, що в жодному разі

припинення виплати пенсії не може здійснюватися без перевірки дотримання як законодавства України, так і норм міжнародного права.

Ще одним дискусійним питанням серед науковців та практиків є питання виплати пенсій особам, які проживають на окупованих територіях Донецької та Луганської областей. Стаття 1 Закону України про «Про пенсійне забезпечення» [26] передбачає, що «громадяни України мають право на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених цим Законом. Іноземці та особи без громадянства, які проживають в Україні, мають право на пенсію нарівні з громадянами України на умовах, передбачених законодавством або міждержавними угодами». Крім того, у статті 85 цього ж Закону вказано, що пенсії виплачуються без урахування одержуваного заробітку (прибутку) за місцем проживання пенсіонера, незалежно від реєстрації місця проживання. Тому громадяни України, які вимушені були залишитися на окупованій території, мають право на отримання призначеної їм пенсії. Не можемо погодитися з думкою М. М. Шумила, що ключовою причиною припинення виплати пенсій особам, що проживають на відповідних територіях, є не сам факт їхнього проживання на цих територіях, а неможливість виплати пенсії на територіях, де ці кошти держава не може відслідкувати. Учений вважає, що так держава убезпечила пенсіонерів від нецільового використання їх пенсій терористичними організаціями «ДНР» та «ЛНР». На його думку, пенсіонерів не позбавлено права отримувати пенсії, а змінено порядок їх виплати [27, с. 367]. Аналіз ситуації, що склалася в пенсійному забезпеченні вказаної категорії осіб, свідчить про те, що пенсіонерам, які проживають на окупованій частині Донецької та Луганської областей, саме припинено виплату пенсії, а не змінено порядок виплати, адже до сьогодні такого порядку виплати пенсії зазначеній категорії осіб законодавством України не передбачено. Посилання на те, що найбільша складність полягає у фізичному доставлянні грошових коштів на ці території та на факт їх цільового призначення, не є виправданим, адже можливе перерахування сум пенсій на їхні особисті рахунки в публічному акціонерному товаристві «Державний ощадний банк України» на підконтрольній Україні території. Доставляти суми пенсії на окуповану територію немає необхідності. Адже людина на підставі права вільного пересування в будь-який час може отримати перераховані їй суми пенсії саме на підконтрольній Україні території. Крім того, статтею 86 Закону України «Про пенсійне забезпечення» [26] передбачено можливість виплати пенсії за довіреністю.

Установити механізм отримання пенсій мешканцями окупованих територій також пропонують законодавці у проєкті Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо права на отримання пенсій окремим категоріям громадян» [28]. За його положеннями, забезпечити безперешкодний доступ до отримання особами пенсійних виплат можливо на підставі даних, наявних у Пенсійному фонді України. Для цього ініціатори законопроєкту вважають достатнім подання заяви про призначення (перерахунок) пенсії та необхідних документів від таких осіб до будь-якого територіального органу Пенсійного фонду України або до уповноваженого ним органу чи уповноваженої особи особисто або через представника, який діє на підставі виданої йому довіреності, посвідченої нотаріально. Але, на жаль, 29 серпня 2019 року цей законопроєкт було відкликано.

Уважаємо, що припинення виплати пенсій особам, які проживають на окупованій території Донецької та Луганської областей, порушує як законодавство України, так і міжнародні угоди та суперечить практиці Європейського суду з прав людини [12; 19; 20; 21; 22; 23; 25; 26]. Права та свободи людини згідно зі статтею 3 Конституції України «визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [12]. Тимчасово окупована територія України є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції України та законів

України [29]. На наш погляд, не можна погодитися з думкою окремих науковців про те, що, отримуючи пенсію за довіреністю, можна зіткнутися зі зловживаннями, коли пенсіонер, від імені якого діє довіритель, помер, а довірена особа продовжує незаконно отримувати пенсійні виплати, бо виявити факт смерті пенсіонера, який проживав на тимчасово окупованих територіях, неможливо [30, с. 138]. Доцільно стверджувати, що конституційне право на отримання громадянином України пенсії не повинно залежати від неспроможності державних органів здійснювати належний контроль за її виплатою.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, варто зауважити, що окупація українських територій, військова агресія Російської Федерації змусили Україну реагувати на проблеми громадян України, що постраждали внаслідок російсько-українського конфлікту. І досі механізм правового захисту громадян не є ідеальним ні з погляду законодавства, ні з погляду практики. Особливого значення набуває питання пенсійного забезпечення. Рішення судів на користь осіб, що постраждали внаслідок окупації територій Донецької та Луганської областей, переважно не виконуються. Кабінет Міністрів України видає постанови, які суперечать Конституції України та законам України щодо пенсійного забезпечення зазначеної категорії громадян України. З метою недопущення дискримінації вказаних категорій осіб слід посилити відповідальність посадових осіб за порушення конституційного права на пенсійне забезпечення. Тому вважаємо за необхідне узгодити законодавство України щодо соціального захисту осіб, що постраждали внаслідок окупації територій Донецької та Луганської областей, з положеннями Конституції України та міжнародних стандартів.

Крім того, пропонуємо в законах України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про пенсійне забезпечення» передбачити норму, яка б установила обов'язок посадових осіб пенсійних органів під час виплати пенсій урахувати правові позиції, викладені в рішеннях Верховного Суду за наслідками розгляду ним зразкових справ із пенсійних питань. Також слід указати, що ігнорування цієї вимоги призводить до дисциплінарного провадження, а незаконна відмова у виплаті пенсії – до кримінальної відповідальності. Подальшої розробки потребують питання ролі зразкових справ Верховного Суду щодо пенсійного забезпечення осіб, які постраждали внаслідок військового конфлікту на Сході України.

Список використаних джерел

1. Гунько Н. В. Уроки Чорнобилю: екологічна міграція. *Соціально-демографічні наслідки Чорнобильської катастрофи*. 2011. С. 31–41. URL: <https://dse.org.ua/archive/16/3.pdf> (дата звернення: 18.09.2021).
2. Закіров М. Деякі аспекти розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2016/rez39.pdf> (дата звернення: 18.09.2021).
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 24 грудня 2015 року № 921-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. Ст. 58.
5. Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24.03.2021 року № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення: 18.09.2021).
6. Артюх Ю. І. Правове регулювання соціального забезпечення вимушених переселенців : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
7. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2019. 20 с.
8. Іляшко О. О. Соціальні права мешканців окупованих територій: проблеми реалізації. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 30 (69). 2019. № 2. С. 34–38.
9. Крахмальова К. О. Адміністративно-правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 210 с.

10. Семигіна Т. В., Гусак Н. С., Трухан С. О. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. *Український соціум*. 2015. № 2 (53). С. 65–70.

11. Звіт про виконання регіональних інтеграційних програм для внутрішньо переміщених осіб. URL: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/05_2021_nrc_idp_integration_policies_ukr.pdf (дата звернення: 18.09.2021).

12. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

13. Конституції України 25 років: стаття 46 гарантує право громадян на соціальний захист. Щорічний звіт Уповноваженого Верховної Ради з прав людини за 2020 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/konstitucz%D1%96%D1%97-ukra%D1%97ni-25-rok%D1%96v-stattya-46-garantu%D1%94-pravo-gromadyan-na-socz%D1%96alnij-zaxist/> (дата звернення: 18.09.2021).

14. Рішення Верховного Суду України від 3 травня 2018 року, судова справа № 805/402/18-а. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73869341> (дата звернення: 20.09.2021).

15. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09 липня 2003 року № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 20.09.2021).

16. Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України № 509 від 01.10.2014 року (станом на 06.10.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.09.2021).

17. Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України № 637 від 05.11.2014 року (станом на 07.10.2020 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6372014%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.09.2021).

18. Рішення Верховного Суду України від 3 травня 2018 року, судова справа № 805/402/18-а. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73869341> (дата звернення: 20.09.2021).

19. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 04.07.1950 р., ратифікована Законом від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 20.09.2021).

20. Протокол до Конвенції з прав людини і основоположних свобод, ратифікований Україною 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 20.09.2021).

21. Рішення Європейського суду з прав людини від 7 листопада 2013 року, судова справа «Пічкур проти України» (заява № 10441/06). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_984 (дата звернення: 20.09.2021).

22. Рішення Європейського суду з прав людини від 14 жовтня 2010 року, судова справа «Шокін проти України» (заяви № 23759/03 та № 37943/06). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_858 (дата звернення: 20.09.2021).

23. Рішення Європейського суду з прав людини від 26 червня 2014 року, судова справа «Суханов та Льченко проти України» (заяви № 68385/10 та № 71378/10). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a16 (дата звернення: 20.09.2021).

24. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції: Закон України від 2 вересня 2014 року (станом на 16.06.2021 № 1669-VII). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 44. Ст. 2040. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18#Text> (дата звернення: 20.09.2021).

25. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 року (станом на 25.12.2019) № 1382-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення: 20.09.2021).

26. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/178812#Text> (дата звернення: 20.09.2021).

27. Шумило М. М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2016. 680 с.

28. Про внесення змін до деяких законів України щодо права на отримання пенсій окремим категоріям громадян: проєкт Закону України від 12.07.2017 р. № 6692. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62241 (дата звернення: 20.09.2021).

29. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII (станом на 26.03.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 20.09.2021).

30. Басова І. С. Пенсіонування внутрішньо переміщених осіб в Україні як новий виклик для пенсійної системи. Пенсійне забезпечення в Україні та Білорусії: історія становлення і перспективи розвитку: монографія / за ред. М. Шумила, І. Комоцької. Київ: Ніка-Центр, 2018. 516 с.

References

1. Hunko, N. V. (2011). Uroky Chornobyliu: ekolohichna mihratsiia [Lessons from Chernobyl: ecological migration]. *Sotsialno-demohrafichni naslidky Chornobylskoi katastrofy*. S. 31–41. URL: <https://dse.org.ua/archive/16/3.pdf> (data zvernennia: 18.09.2021) [in Ukrainian].
2. Zakirov, M. Deiaki aspekty rozviazannia problem vnutrishno peremishchenykh osib. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/rezonans/2016/rez39.pdf> (data zvernennia: 18.09.2021) [in Ukrainian].
3. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib : Zakon Ukrainy vid 20 zhovtnia 2014 r. № 1706-VII [On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons : Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2015. № 1. St. 1 [in Ukrainian].
4. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo posylennia harantii dotrymanna prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib : Zakon Ukrainy vid 24 hrudnia 2015 r. № 921-VIII [On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning Strengthening the Guarantee of Observance of the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons : Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2016. St. 58 [in Ukrainian].
5. Pro Natsionalnu stratehiiu u sferi prav liudyny : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.03.2021 roku № 119/2021 [On the National Strategy in the Sphere of Human Rights : Decree of the President of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (data zvernennia: 18.09.2021) [in Ukrainian].
6. Artiukh, Yu. I. (2017). Pravove rehuliuвання sotsialnoho zabezpechennia vymushenykh pereselentsiv [Legal regulation of social security for internally displaced persons] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. 20 s. [in Ukrainian].
7. Basova, I. S. (2019). Vnutrishno peremishchena osoba yak subiekt prava sotsialnoho zabezpechennia [Internally displaced person as a subject of social security law] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Odesa. 20 s. [in Ukrainian].
8. Iliashko, O. O. (2019). Sotsialni prava meshkantsiv okupovanykh terytorii: problemy realizatsii [Social rights of the inhabitants of the occupied territories: problems of implementation]. *Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoho. Seriia: yurydychni nauky*. Tom 30 (69). № 2. S. 34–38 [in Ukrainian].
9. Krakhmalova, K. O. (2017). Administratyvno-pravove zabezpechennia statusu vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Administrative and legal support of the status of internally displaced persons in Ukraine] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. 210 s. [in Ukrainian].
10. Semyhina, T. V., Husak, N. Ie., Trukhan, S. O. (2015). Sotsialna pidtrymka vnutrishno peremishchenykh osib [Social support for internally displaced persons]. *Ukrainskyi sotsium*. № 2 (53). S. 65–70 [in Ukrainian].
11. Zvit pro vykonannia rehionalnykh intehratsiinykh prohram dlia vnutrishno peremishchenykh osib [Report on the implementation of regional integration programs for internally displaced persons]. URL: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/05_2021_nrc_idp_integration_policies_ukr.pdf (data zvernennia: 18.09.2021) [in Ukrainian].
12. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. [Constitution of Ukraine of June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141 [in Ukrainian].
13. Konstytutsii Ukrainy 25 rokiv: stattia 46 harantuie pravo hromadian na sotsialnyi zakhyst. Shchorichnyi zvit Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady z prav liudyny za 2020 rik [The Constitution of Ukraine is 25 years old: Article 46 guarantees the right of citizens to social protection. Annual Report of the Verkhovna Rada Commissioner for Human Rights for 2020]. URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/konstitucz%D1%96%D1%97-ukra%D1%97ni-25-rok%D1%96v-stattya-46-garantu%D1%94-pravo-gromadyan-na-socz%D1%96alnij-zaxist/> (data zvernennia: 18.09.2021) [in Ukrainian].
14. Rishennia Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 3 travnia 2018 roku, sudova sprava № 805/402/18-a [Judgment of the Supreme Court of Ukraine of May 3, 2018, case № 805/402/18-a]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73869341> (data zvernennia: 20.09.2021) [in Ukrainian].
15. Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia : Zakon Ukrainy vid 09 lypnia 2003 roku № 1058-IV [On compulsory state pension insurance : Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (data zvernennia: 20.09.2021) [in Ukrainian].
16. Pro oblik vnutrishno peremishchenykh osib : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 509 vid 01.10.2014 roku (stanom na 06.10.2020 roku) [On registration of internally displaced persons : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 20.09.2021) [in Ukrainian].
17. Pro zdiisnennia sotsialnykh vyplat vnutrishno peremishchenym osobam : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 637 vid 05.11.2014 roku (stanom na 07.10.2020 roku) [On the implementation of social benefits for internally displaced persons : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6372014%D0%BF#Text> (data zvernennia: 20.09.2021) [in Ukrainian].

18. Rishennia Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 3 travnia 2018 roku, sudova sprava № 805/402/18a [Judgment of the Supreme Court of Ukraine of May 3, 2018, court case № 805/402/18a]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73869341> (data zvernennia: 20.09.2021) [in Ukrainian].

19. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 04.07.1950 r., ratyfikovana Zakonom vid 17.07.1997 № 475/97-VR [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 04.07.1950]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (data zvernennia: 20.09.2021) [in Ukrainian].

20. Protokol do Konventsii z prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod, ratyfikovanyi Ukrainoiu 17.07.1997 [Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ratified by Ukraine on July 17, 1997]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (data zvernennia: 20.09.2021) [in Ukrainian].

21. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 7 lystopada 2013 roku, sudova sprava «Pichkur proty Ukrainy» (zaiava № 10441/06) [Judgment of the European Court of Human Rights of 7 November 2013, Pichkur v. Ukraine (application no. 10441/06)]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_984 (data zvernennia: 20.09.2021) [in Ukrainian].

22. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 14 zhovtnia 2010 roku, sudova sprava «Shchokin proty Ukrainy» (zaiavy № 23759/03 ta № 37943/06) [Judgment of the European Court of Human Rights of 14 October 2010, Shchokin v. Ukraine (applications № 23759/03 and № 37943/06)]. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_858 (data zvernennia: 20.09.2021) [in Ukrainian].

23. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 26 chervnia 2014 roku, sudova sprava «Sukhanov ta Ilchenko proty Ukrainy» (zaiavy № 68385/10 ta № 71378/10) [Judgment of the European Court of Human Rights of 26 June 2014, Sukhanov and Ilchenko v. Ukraine (applications № 68385/10 and № 71378/10)]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a16 (data zvernennia: 20.09.2021) [in Ukrainian].

24. Pro tymchasovi zakhody na period provedennia antyterrorystychnoi operatsii : Zakon Ukrainy vid 2 veresnia 2014 r. (stanom na 16.06.2021 № 1669-VII) [On temporary measures for the period of the anti-terrorist operation : Law of Ukraine of September 2, 2014 (as of June 16, 2021 № 1669-VII)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2014. № 44. St. 2040. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18#Text> (data zvernennia 20.09.2021) [in Ukrainian].

25. Pro svobodu peresuvannia ta vilnyi vybir mistsia prozhyvannia v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 11 hrudnia 2003 roku (stanom na 25.12.2019) № 1382-IV [On freedom of movement and free choice of residence in Ukraine : Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2004. № 15. St. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (data zvernennia: 20.09.2021) [in Ukrainian].

26. Pro pensiine zabezpechennia : Zakon Ukrainy vid 05.11.1991 № 1788-XII [On pension provision : Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/178812#Text> (data zvernennia: 20.09.2021) [in Ukrainian].

27. Shumylo, M. M. (2016). *Pravovidnosyny u sferi pensiinoho zabezpechennia v Ukraini : monohrafiia* [Legal relations in the field of pension provision in Ukraine : monograph]. Kyiv : Nika-Tsentr. 680 s. [in Ukrainian].

28. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy schodo prava na otrymannia pensii okremym katehoriiam hromadian : proekt Zakonu Ukrainy vid 12.07.2017 r. № 6692 [On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning the Right to Receive Pensions for Certain Categories of Citizens : Draft Law of Ukraine of July 12, 2017 № 6692]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62241 (data zvernennia: 20.09.2021) [in Ukrainian].

29. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 15.04.2014 r. № 1207-VII (stanom na 26.03.2021 r.) [On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime in the Temporarily Occupied Territory of Ukraine : Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (data zvernennia: 20.09.2021) [in Ukrainian].

30. Basova, I. S. (2018). *Pensionuvannia vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini yak novyi vyklyk dlia pensiinoi systemy. Pensiine zabezpechennia v Ukraini ta Bilorusii: istoriia stanovlennia i perspektyvy rozvytku : monohrafiia* [Retirement of internally displaced persons in Ukraine as a new challenge for the pension system. Pension provision in Ukraine and Belarus: history of formation and prospects of development : monograph] / za red. M. Shumyly, I. Komotskoi. Kyiv : Nika-Tsentr. 516 s. [in Ukrainian].

Knyazkova Liubov,
PhD in Law, Associate Professor
(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6681-980X>

Ivanov Ivan,
PhD in Law, Associate Professor
(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6406-8002>

Kravtsova Margaryta,
PhD in Law
(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3704-5774>

SOME ISSUES OF PAYMENT OF PENSIONS TO PERSONS AFFECTED BY THE MILITARY CONFLICT IN THE EASTERN UKRAINE

The article focuses on the study of the problems of payment of pensions to internally displaced persons and residents of the occupied territories of Donbas. As Ukraine today faces a problem unknown to it – the need to address issues related to the payment of pensions to victims of the armed conflict in the Eastern Ukraine, there is a need to develop effective mechanisms for exercising the right for pensions for these categories of persons. Normative acts and practice of application of the legislation on provision of pensions of internally displaced persons and persons living in the temporarily occupied territories are analysed. The article shows the features of legal regulation of provision of pensions and develops theoretical and practical proposals and recommendations. Emphasis is made on the fact that the occupation of Ukrainian territories and the military aggression of the Russian Federation have forced Ukraine to respond to the problems of Ukrainian citizens affected by the Russian-Ukrainian conflict. It is concluded that the establishment of a special procedure for repayment of arrears of pension benefits for the past period by a court decision restricts internally displaced persons in the right for a pension and is illegal. Non-payment of pensions to residents of the occupied territories of Donbas violates their constitutional right for a pension. Emphasis is placed on the fact that such conditions are discriminatory, as other (less favourable) conditions for payment of pensions are defined. Based on the practice of application of the legislation, it was found that social protection bodies violate the constitutional rights of this category. It is proposed to strengthen the responsibility of officials for violating the constitutional rights of persons affected by the consequences of the armed conflict. It focuses on bringing Ukrainian legislation on pensions of persons who have suffered as a result of the occupation of Donbas in accordance with the Constitution of Ukraine and international standards. It is proposed that the laws "On Compulsory State Pension Insurance" and "On Provision of Pensions" provide for a norm that would establish the obligation of officials who grant pensions to take into account the legal positions set forth in decisions of the Supreme Court and the results of their consideration of exemplary cases on pension issues. According to the author, it should be noted that ignoring this requirement entails disciplinary proceedings, and illegal refusal to pay a pension leads to criminal liability. With this purpose the author proposed to amend the Criminal Code and the supplement it with the article "Illegal refusal to appoint or pay a pension".

Key words: internally displaced person; occupied territory; provision of pension; payment of pensions.

Надіслано до редколегії 05.10.2021
Рекомендовано до публікації 12.10.2021